

A SZÉP KÖNYV

Az utóbbi két esztendő meghozta a szép könyv feltámadását. Kiadóink, nyomdáink nemes versenyben öltöztetik íróink alkotásait méltó kontósba, s e dicséretes versenynek jelentékeny ösztönzést ad a Kiadói Főigazgatóság s a nyomdász-szakszervezet évről évre kitűzött együttes nagydíja, amely az év legszébb könyvét és a kiadók egész évi legszébb átlagteljesítményét jutalmazza. A felszabadulást követő első években legfőbb célunk a könyv eljuttatása volt a nagy tömegek legszélesebb rétegeihez, meg kellett tanítani a népet a könyv szeretetére, bevonni az emberek millióit az olvasásba s csak e cél elérése után kerülhetett sor a könyv kiállításának művészetére. A magyar könyv külső alakja napról napra szebb és igényesebb lesz, hogy külsejében is méltó letéteményese legyen az emberi szellemnek, és gondolatnak.

Az utolsó két évben sok olyan kiadvány látott napvilágot, amelyet a könyvet szerető és a könyv szép ruhájára is igényt tartó olvasó elégtétellel helyezhet könyvtárába. Az egészséges fejlődés megindult. A Szépirodalmi, az Ifjúsági, az Új Magyar, a Művelt Nép kiadók könyvei szinte megújítva bontakoztak ki kezdetleges állapotukból e két esztendő alatt. A két év könyvtermésében már tömegével találunk olyan kiadványokat, amelyeket jó papírosra, választékos betűkkel, gondos szedéssel és nyomással, művészi illusztrációkkal nyomtattak és ízléses kötéssel láttak el.

Nincs terünk arra, hogy kiadóink tevékenységét részletesen bíráljuk, bár a könyvek minőségének nyilvános megbeszélésére nagy szükség volna. Abban a reményben, hogy más alkalommal ráterhetünk még a magyar könyvkiadás összes említésre méltó termékének bővebb ismertetésére, ezúttal csupán a legérdemesebbnek, a Szépirodalmi Könyvkiadónak, a legszebb könyv díja idej nyertesének megjelent néhány kimagasló értékű könyvét kívánjuk mérlegre tenni. Ez a kiadóink fejlődött a legtöbbet az elmúlt évben tipográfiai és esztétikai kiállítás tekintetében.

A Szépirodalmi Könyvkiadó leghatalmasabb teljesítménye, egyben a legszebb és legegységesebb kiadványa a »Hét évszázad magyar versei« című, négy terjedelmes kötetnyi verses gyűjtemény, mint nyomdai teljesítmény is nagyon számottevő. Ez a kiadvány példát mutat arra, hogy a könyvet nem mindenáron való illusztrálás, vagy könyvdíszek alkalmazása teszi széppé. Ellenkezőleg: a könyvművészet valóságos értelme a könyv

Maradj tehát békés, pusztá közepében,
Keszkeneti kenyer süljön kemenedében
Közös bor bőven keljen a pindódién.
Sok útas nyugodjon faladnak tövében.

PANASZ

Ranságot megjártam, Bácskán általjítem,
Arany kalászt hozó földét megaszéltetem.
Három rongyas falat királyomtól késtem,
Drágán szabott árát meg nem fizethettem.

Papok szedik szíjját kövér meseinknek.
Hadi sereg senja erejét népiünknek.
Zsidó, görög, örmény töltözik kincsinkeket,
Nemzetem vesződik setét törvényekkel.

MEGINT PANASZ

Imémet megbolykáltam Tiszának árjait,
Öt tőltem, itt nyitám iszapolt árkait.
Krieger aszórával mérvem csavargásait,
Jobb egyeneségre intétem folyásait.

De mikor én repedt hajlongó hajócskán
Tekető formára vésett csulnakocskán
Kiteszem lelkemet véletlen vessélynék,
Bécs, Pozson társaim engem csak nevetnek.

Azt mondják, szükségese egy embert találni,
Ki tud szenvedéssel országot cirkálni,
Küldjük Országot, majd ő meg fogja vizsgálni.
Lehet-e pénta nélkül nagy dolgot csinálni.

A »Hét évszázad magyar versei« című könyv egy oldala

szerkezeti felépítésében csúcsosodik ki. Bizonyossága továbbá annak, hogy a könyv szerves és oszthatatlan egységét a betűszedő, a gépmester, a könyvkötő egybehangzó és hozzáértő munkája teszi művészivé. Giambattista Bodoni, a XVIII. század végének érdemes olasz nyomdásza és könyvművésze már másfél száz évvel ezelőtt megmutatta, hogy a korabeli copfstílus (a túldíszített rokokó tisztuló és szerényebb igényű folytatása) divatos és cifra könyvdíszítéseit mellőzni is lehet, mert bár nyomdájában több mint ezerféle díszítő anyag állt rendelkezésére, egyetlenegy könyvében sem alkalmazta őket. Bodoni könyveinek tiszta, egyszerű és valódi szépsége: a könyvoldalak szigorú szerkezeti felépítése, a betűk vékony és vastag vonalainak váltakozásából kialakuló ritmikus nyugalom, a címlap sorainak és a belső címsoroknak tökéletes arányai, az oldalak benyomatott felületeinek a négyfelől övező fehér margókkal alkotott helyes összképe, a tiszta, éles nyomás, a könyv minden oldalán egyenletes — se nem sok, se nem kevés — festékelosztás és végül a mindehhez járuló egyszerű és minden tolatkodó igényesség

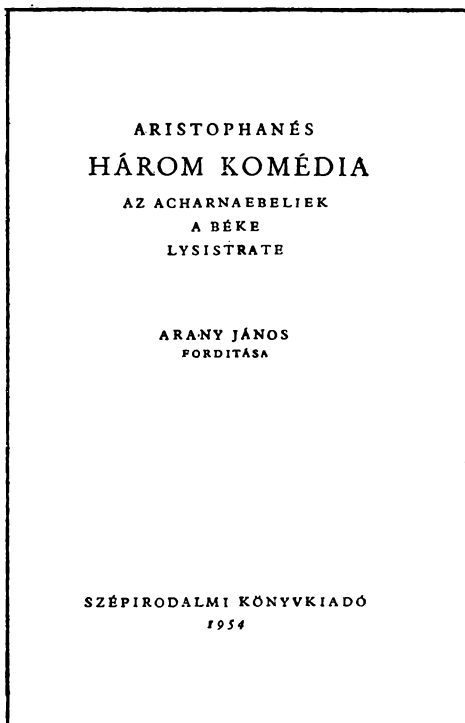
nélküli, de művészi tudással létrehozott kötés. Bodonj könyveire gondolunk akkor, amikor a bírálóbizottság — nagyon helyesen — az idei nagydíjat főképpen a »Hét évszázad magyar versei« kitűnő érdemnyelveinek figyelembe vételével ítélte oda a Szépirodalmi Könyvkiadónak. A kiadó e könyvével és ennek ikertestvérével, a vele egy munkamenetben készített »Petőfi Sándor összes költeményei« c. kiadványával bizonyítja, hogy idővel el fog jutni termékeinek előkelő, felesleges sallang nélkül való tökéletes kiviteléhez, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó nívós irodalmi programjához egyedül méltó.

Feltétlen dicséret illeti a kiadót *Aristophanes: Három komédia* c. kötetéért is, amely a görög művészetnek nemes egyszerűségét igyekszik visszatükrözni a kis könyv finom kiállításával. Legfőbb erénye a könyvnek a felesleges díszítések mellőzése. Ezt annál is inkább hangsúlyozzuk, mert a sokszor cél nélküli és az egységes szedéskép hangulatát zavaró, gyakran könyvszerűtlen díszítések túlságosan eluralkodnak kiadóink könyveiben. Igen nagyra értékeljük a könyv két színben nyomott belső címlapjának egyszerű és jól tagolt szedését, amelyet a betűk nagyságának helyes megválasz-

tásával, az egyes sorok egymás közötti távolságának gondos mérlegelésével ért el a címlap megalkotója. (Lásd ábra.) A könyv tervezője nagyon helyesen értékelte elegendőnek a mellékletként adott, önmagukban is díszítő feladatot teljesítő illusztrációkat. A kiadó azonban a gondos és szeretettel végzett munka közben nem ügyelt eléggé a betű nagyságának megválasztására. A könyv kis alakjához mérten egy fokkal kisebb betűvel kellett volna a szöveget szedni. A betűk nagyra méretezése az előszónál ugyan még nem okoz zavart, mert az oldalak képe itt végig nyugodt. Ha mindvégig egymáshoz zárkózó sorok alkotnák az oldalakat, nem is kifogásolnánk a betűk nagyságát. A színdarabok oldalai azonban nyugtalanok. Egyrészt sok bennük a megtört sor, másrészt pedig nincs kellő tagolás a szövegben, mert az egyik szereplő személy mondanivalója összeolvad a másik szereplő személy mondanivalójával. Helyes lett volna, ha az egyes szereplők beszédét még egyszer annyi térközzel választják el a következő szereplő nevé-től, mint amennyi egy-egy beszéd sorai között van. Az oldalak felső részén túlságosan sok a margó, alsó részén pedig kevés. Előnyére szolgált volna a szedésnek, ha az ú. n. eleven fejeket elhagyják (eleven fejeknek hívják nyomdai nyelven a minden oldal tetején ismétlődő szerző és címfelírást), s az oldal-számokat alul helyezik el; így sokkal kielégítőbb margóelosztást lehetett volna elérni. Helytelenítjük végül, hogy a színdarabok jegyzeteit nem együttesen, a könyv végére helyezték, hanem minden színdarabot több oldalra terjedő, kis betűvel szedett szöveg követ s ennek következtében a könyv tipográfiai egy-sége sokat szenved.

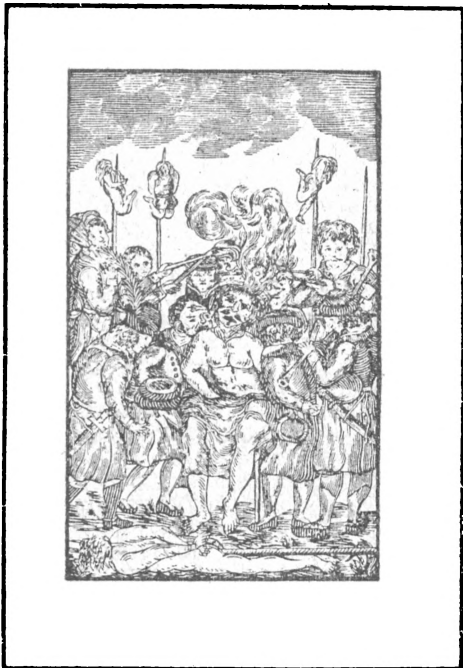
Helyes úton halad *Juhász Ferenc: A tékozló ország* c. verseskönyv; egységes stílusát, az illusztrációnak a szöveg betűivel közös formaértékét a régi fametszetek felhasználása nagy mértékben biztosítja. A könyv belső lapjainak stílusával egyezik a kitűnően megválasztott fametszetű fedélrajz, a hozzá korszerűen illő címfelírással. Kifogásunk e könyv ellen csupán egy: miért kellett a szöveget és az illusztrációkat szürke színnel nyomni? Könyvek nyomására semmiképpen sem alkalmas a szürke szín hűvös előkelősége, sokkal hálá-sabb lett volna a határozott betűképet és illusztráló hatást mutató fekete nyomás.

A »*Világirodalom Klasszikusai*« c. gyűjtemény Boccaccio-kötetében a szép, világos metszésű antikva betűből szedett szöveg egyenletes és nyugodt. A belső címlap kiképzésének arányai azonban nem tanúskodnak olyan gondos

Aristophanes: Három komédia (belső címlap)

munkáról, amilyen a belső oldalakat jellemzi. A címdal szerkezeti felépítése megkívánja, hogy magassága a belső oldalak szövegének magasságával azonos legyen. Ha esetleg eltérünk is ettől, semmi esetre sem engedhető meg, hogy az alsó margó kisebb legyen a felsőnél, mint e könyvben, s ennek következtében a címdal »tükre« (a papiros benyomtatott felülete) a papír síkján lecsúszott. A kiadó a kötet illusztrálását a XVIII. század rézmetszeteinek vonalas klisé, vagyis fotópítia segítségével létrehozott reprodukálásával oldotta meg. Ezt helytelenítjük. Ha már a régi kort akarjuk idézni, sokkal helyénvalóbb lett volna az ősnymdászat egyik legkitűnőbb termékének, a Dekameron 1479-es velencei kiadásának egyszerű fametszeteit felhasználni. Ezek a korai fametszetek, amelyekkel Gregorio de Gregorii és a Giovanni testvérek ékesítették a könyvet, minden naivitásuk mellett mélyreható művészi tökéletességet és nagyértékű illusztrációs hatást nyújtanak. Az ősnymdászat régi fametszet-stílusának hivatása egyébként is az, hogy a jelenkor legnagyobb illusztrátorai számára is a fekete-fehér technika megszívlelésére és egészséges alkalmazására mintaképül szolgáljon. A velencei Boccaccio-könyv darabos, kemény fametszetei korban, stílusban és felfogásban közelebb állnak a XIV. századhoz, az író működésének időpontjához, és mint az ollasz nyomdászat egyik legkorábbi termékei, híven idézik is a kort. A rokokó világ gáláns, elfinomult rézmetszetei, amelyeken krinolinba öltöztetett dámák és térdnadrágos, parókás urak bársony függönyökkel és díszekkel teli szobákban tesznek-vesznek, hamis képet adnak Boccaccio koráról. Még akkor is, ha olyan nagy művészek alkották a képeket, mint Boucher, Eisen és Gravelot. A félrecsúszott koridézés mellett azonban még egyéb észrevételünk is van. Azok számára, akik a könyv művészetének tanulmányozásába elmélyültek és kellő érzékkel tudják felismerni az igazi tipográfia tiszta, hamisítatlan határát, tulajdonképpen még az eredeti rézmetszet sem jelent eszményi könyvillusztrációt, jöllehet, ez a technika az egyik legnemesebb nyomási eljárás, teli bájjal, finomsággal, kecsességgel. Hatása ugyanis inkább festői, mint rajzi, az egyes vonalak értéke nem határozott, mint pl. a fametszetnél, hanem gyengéd árnyalatokba mosódik bele. E tulajdonságainál fogva — nézetünk szerint — nem felel meg oly mértékben a könyvillusztrálás céljának, mint a betűk formaértékével egyező fametszet erős vonalképződései. A rézmetszet készítési módja a könyvnyomtatástól teljesen eltérő nyomási el-

Juhász Ferenc: »A tékozló ország« című könyv illusztrációs oldala

járás. A könyvnyomtatás úgynevezett magasnyomás, mert a papirosra kerülő kép, pl. a betű, vagy rajz a nyomóformán a síkból kiemelkedik. A rézmetszet ezzel szemben úgynevezett mélynyomás, mert a papirosra kerülő kép a nyomóformán, vagyis a rézlemezen, a síkba bemélyed. Mindezekből önként értetődik, hogy a rézmetszet nyomása a vonalak legvékonyabb és legfinomabb fokozatait is képes visszaadni, olyan finom fokozatokat, amelyeknek átvételére magasnyomású vonalas klisék alkalmatlanok. Éppen ezért a könyvnyomdaiban, vagyis magas nyomással visszaadott rézmetszet csak hiányos vonalú, eltorzult értékű képet eredményezhet, anutt azt a »Boccaccio« eredményomai híven tükrözik is. A könyv egy illusztrációja, a kiadó eredeti kliséjéről nyomva a januári szám 14. oldalán látható.

La Fontaine: Mesék c. könyve esetében kétségtelen, hogy a kiadó nagyot akart alkotni, s ebben az igyekezetében túlértékelte feladatát. A rézmetszetenek fotópítia útján történő visszaadása itt még sokkal indokoltabban kifogásolható, mint a »Boccaccio«-nál, mert az itt közölt rézmetszetek annyira sűrű vonalzásúak, hogy az eltorzulás még fokozódik. Nem értjük a kiadó célját a sok színes kép alkalmazásával, amelyeket japán, hindu, perzsa és abesszín könyvekből válogatott

össze. A jegyzetekben talált kiadói indokolást nem fogadhatjuk el, mert ha még valóban La Fontaine illusztrálására készültek is ezek a képek (ellenőrizni, sajnos, nem tudjuk), a »livres á gravures«, ahogy a franciák nevezték a rézmetszettel illusztrált könyveiket, elegáns, könnyed és finom technikájához (még ha rossz is a reprodukciója), sehogyan sem illenek az egymással is élesen ellentétes, vaskos hatású színes képek. Sokkal egyszerűbb és eredményesebb megoldás lett volna, — ha a kiadó már semmiképpen nem akarta mai illusztrátorra bízni a feladatot —, Gustave Doré 1867-ben megjelent világhírű La Fontaine-fametszeteit felhasználni a könyvhöz, amivel egységes, művészi hatást tudott volna teremteni, nem pedig zűrzavart, amely a képek vegyes felfogása, egymástól teljesen eltérő világszemlélete, különböző technikája és arányai miatt eluralkodik a könyvön. A nyugtalanságot még fokozza a teljes mértékben indokolatlan díszítések tömege, ezek sem a rézmetszetek, sem a színes képek stílusával nem egyeznek, mindenképpen feleslegesek, és a könyv egységének ártalmára vannak.

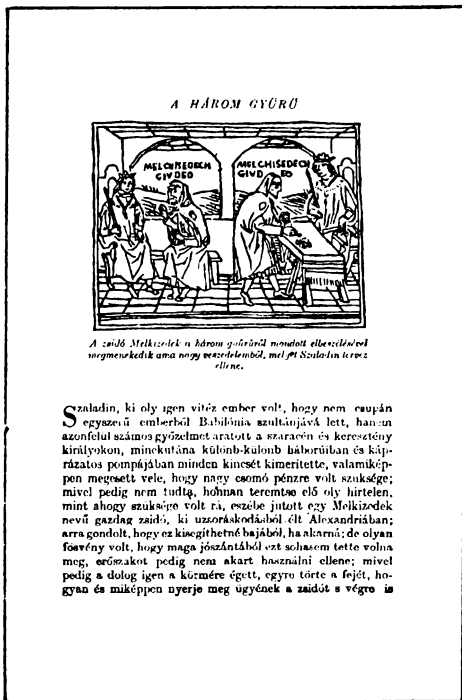
A Rabelais: *Gargantua és Pantagruel*
c. könyv stílusterései sem kisebbek. A

reneszánsz-stílusú fedélrajzot az 1532. lyoni kiadásról másolták. A könyv iniciáléi (éktárményes kezdőbetűi) ugyancsak a reneszánsz kort idézik. Csernus Tibornak, a jelenkor kitűnő művészenek belső képei ezzel szemben a mai idők felfogásában és technikájával készültek, árnyalatokkal teli megoldások, amelyek már egymagukban is szélsőségesen ellentmondanak a könyv eredetileg tervezett stílusának. Az ellentmondást nem kis mértékben tetézi még az illusztrációk kiszaladása a könyv széléig, ez az egyébként is minden könyv mérhetetlen ártalmára szolgáló újabbkori modorosság. További stílusellentét Győry Miklósnak a francia Dubout hatására készített előzékpapírosa, amely sem a reneszánsz díszítésekkel, sem pedig Csernus Tibor rajzaival nem fér össze.

Összegezve az előbbieken kifejtett véleményünket, megállapíthatjuk, hogy a könyv díszei, illusztrációi nem önmagukért vannak és nem önmagukban értékelendők, hanem a könyv egészéhez viszonyítva. A díszítés, vagy kép — ha önmagában mégoly művészi és stílushű is — idegen test marad a könyvvel, ha formaértékei nincsenek közvetlen kapcsolatban a könyv szellemével, a betűvel, a könyvoldal arányaival és a könyv alakjával. Ezeknek a tételeknek a könyvnyomtatás korai századaiban nem volt szükségük elméleti megállapításra, vagy értékelésre, mert a könyvön dolgozók ösztönösen megtalálták azt az ízlésbiztonságot, amelynek segítségével a könyv egységét létrehozták. A ma emberéből, így a ma kiadójából is, ez az ösztönösség hiányzik, s a hiányt pótlandó, példamutató, tökéletes minták után kell haladnia. A XIX. század utolsó évtizedében az angol William Morris elindította nagy reformmozgalmát s kezdeményezésére előbb Németországban, majd ezt követőleg egész Európában és málnak, Magyarországon is, jelentősen megéledt a művészi nyomtatásra irányuló törekvés

A bibliofil könyvek mutatják a tömeges könyvkiadás korában a könyvművészet elérendő színvonalát. A közönség köréből elhangzó kívánságok, hivatalos helyről megnyilatkozó vélemények is igazolják, hogy a kérdés ma is időszerű. Egy-két hivatását értő, és szerető nyomdász, kitűnő grafikusművész-gárdánk, néhány betűgarnitúra, egy-két nyomdagép elegendő a bibliofil könyvkiadás újbóli megindításához; példájuk nyomán a nagy példányszámú kiadói könyv is való értelemben vett művészi kadású könyvvé válnék.

TEVÁN ANDOR

A szűz Melchisedech a három gyűrűről mondott elbeszélést megmeszelekék ama nagy pestisidőből, mel' pt Saladin keresztes serege.

Saladin, ki oly igen vilós ember volt, hogy nem csupán egyzetű emberből Babilonia szultánjává lett, hanem azonfölül számos győzelmet aratott a szaracén és keresztény királyokon, minckutána külön-külön bábóruiban és káprázatos pompájában minden kincsét kimerítette, valamiképpen megcsétt vele, hogy nagy csomó pénzre volt szüksége; mivel pedig nem tudta, hohyan teremtesse elő oly hirtelen, mint ahogy szüksége volt rá, eszébe jutott egy Melchisedech nevű gazdag szűz, ki uszorsákokkal élt. Alacsánfrában; arra gondolt, hogy ez kiegészíthetné hajzából, ha alacmú; de olyan foerény volt, hogy maga jószántálól ezt sohasem tette volna meg, erőszakot pedig nem akart használni ellene; mivel pedig a dolog igen a körmére égett, egyró törté a fejét, hogyan és miképpen nyerje meg ugyének a szűzöt s végre is

Ilyen lenne a Boccaccio egy oldala
a velencei kiadás fametszetével díszítve